

6. KULTURA ŚREDNIOWIECZNEJ EUROPY – NOTATKA

---

1. Cechy kultury średniowiecznej:

a) uniwersalizm

- nie rozwijały się oddzielne kultury narodowe,
- pod wpływem chrześcijaństwa wykształcił się jeden wzorzec (było to związane z tym, że duchowni byli jedynymi ludźmi wykształconymi: umieli czytać i pisać, byli pisarzami i uczonymi, strzegli spuściznę antyczną),
- teocentryzm – Bóg w centrum zainteresowania,
- ludzi łączył wspólny pogląd na świat (memento mori – pamiętaj o śmierci). Wiązała się z tym konkretna obyczajowość – asceza, czyli umartwianie się poprzez posty, biczowanie, zaniedbywanie higieny ciała,
- propagowała ideał:
  - ✓ świętego (św. Franciszek z Asyżu, św. Wojciech w Polsce),
  - ✓ władcy (Ludwik IX Święty we Francji, Bolesław Chrobry w Polsce).
  - ✓ rycerza (Roland na Zachodzie, Zawisza Czarny w Polsce)
- język łaciński był językiem uniwersalnym, w którym tworzone wszystkie teksty,
- istniał jednolity system szkolnictwa, opierający się na szkołach przyklasztornych i przykatedralnych, w których wykładano 7 sztuk wyzwolonych,
- filozofia średniowieczna była filozofią chrześcijańską – tomizm,
- wspólne cechy architektury – we wczesnym średniowieczu w Europie Południowo – Wschodniej rozwijała się architektura bizantyjska, a w Zachodniej najpierw karolińska i ottońska, a od X w. rozwijała się architektura romańska, później od XIII – gotycka,
- wspólne cechy obrzędowości rycerskiej (pasowanie na rycerza, turnieje),
- przekazywanie kultury przez wędrownych twórców zwanych wagantami, opiewanie bohaterów w poezji trubadurów, minesingerów,
- klasztory były ośrodkami życia umysłowego – działalność dominikanów, franciszkanów i cystersów,

b) elitarność – była to kultura elit,

c) literatura, sztuka oraz nauka odgrywały służebną rolę wobec religii; dominowała w nich tematyka chrześcijańska, ich celem miała być krzewienie wiary i głoszenie chwały Boga,

d) obrazy – malowidła, płaskorzeźby, rzeźby były „Biblią ubogich” (Biblia pauperum); za jej pomocą wyjaśniano prawd wiary, zaznajamiano niepiśmiennych ludzi z żywotami świętych, historią biblijną

2. Znaczenie symboli i rytuałów.

a) dzieła sztuki średniowiecznej miały sens dosłowny i symboliczny,

b) w sztuce romańskiej celowo zniekształcano naturę w celu uwydatnienia treści przenośnych; rzeczom, roślinom i zwierzętom nadawano sens symboliczny; również kolory miały znaczenie. W sztuce gotyckiej położono natomiast nacisk na naśladowanie natury,

c) nacisk kładziono na rytuały i ceremonie, które miały duże znaczenie dla ludzi, którzy byli analfabetami. Do ceremonii tych zaliczamy: uroczysty hołd lenny, ceremonialne wjazdy i pogrzeby, koronację, świąteczne ceremonie liturgiczne których oprawa była bardzo bogata (służyły temu celowi kunsztowne przedmioty i naczynia liturgiczne),

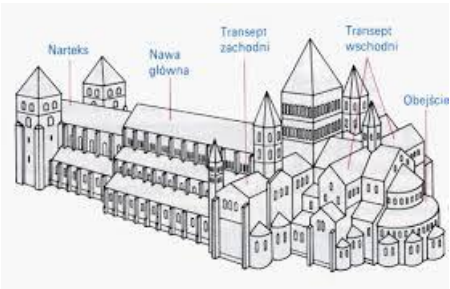
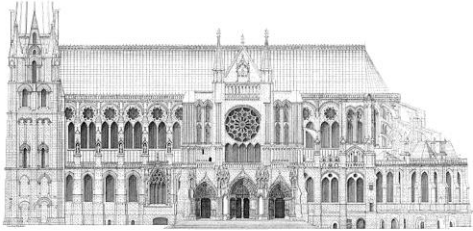
d) znaczenie symboliczne miały herby rycerskie i herby miast.

3. Rozwój piśmiennictwa i czytelnictwa.

- do XIII w. czytać i pisać potrafili przede wszystkim duchowni, którzy byli w tej dziedzinie monopolistami; olbrzymia większość społeczeństwa to analfabeci. Nawet pod koniec średniowiecza umiejętność pisania i czytania zastrzeżona była dla wąskiego grona – elit,
- rozwój miast i szkolnictwa miejskiego przełamał monopol księży i zakonników na tę umiejętność. Była ona konieczna w takich zawodach jak: notariusz, lekarz, kupiec, prawnik,
- rozwój administracji monarszej przyczynił się do wzrostu zapotrzebowania na wykształconych urzędników,
- w XIV i XV w. upowszechniło się czytelnictwo wśród elit świeckich. Przyczyniło się do tego zmniejszenie formatu ksiąg i zmniejszyły się koszty ich wytwarzania – zrezygnowano z bogatych zdobień i zastąpiono pergamin papierem. Były to głównie osobiste modlitewniki, poradniki życia duchowego, ewangeliarze, psalterze,
- rozwijała się epistolografia – prywatna korespondencja
- pod koniec średniowiecza w **1450 r. Jan Gutenberg wynalazł ruchomą czcionkę**, co zrewolucjonizowało piśmiennictwo – dzięki drukowi książek było ich dużo więcej i stały się bardziej dostępne.

4. Architektura średniowiecza

- architektura bizantyjska, arabska, frankońska - prezentacja rozdział IV
- porównanie architektury romańskiej i gotyckiej

Architektura romańska X – XII w.	Architektura gotycka XIII – XV w.
 <p data-bbox="280 1375 687 1406">Opactwo benedyktyńskie w Cluny</p>	 <p data-bbox="986 1379 1219 1411">Katedra w Chartres</p>
<ul style="list-style-type: none"> ▪ budowle na planie krzyża łacińskiego lub rotundy 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ budowle na planie krzyża łacińskiego,
<ul style="list-style-type: none"> ▪ budowle głównie o charakterze sakralnym 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ budowle o charakterze sakralnym i świeckim – zamki, kamienice, ratusze, sukiennice, fortyfikacje,
<ul style="list-style-type: none"> ▪ głównie bazyliki trójnawowe lub pięcionawowe, z poprzecznym transeptem 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ bazyliki wielonawowe lub budowle typu halowego, z poprzecznym transeptem
<ul style="list-style-type: none"> ▪ budowle z kamienia 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ budowle z kamienia (zachód Europy) lub czerwonej cegły (Europa Środkowo – Wschodnia)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ budowle przysadziste, ▪ bardzo grube mury, które lekko zwężano wraz z wysokością, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ budowle wysokie i strzeliste, jasne ▪ mury cieńsze, wysokie, odciągane przyporami by nie zawaliły się do środka,
<ul style="list-style-type: none"> ▪ okna małe, umieszczone wysoko, zakończone półokrągłymi łukami; albo pojedyncze albo dzielone kolumnkami - biforia, triforia, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ okna bardzo duże, z witrażami, zakończone ostrym łukiem

<ul style="list-style-type: none"> ▪ przy wejściu dwie wieże, 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ przy wejściu dwie wieże,
<ul style="list-style-type: none"> ▪ zdobione portale wejściowe zakończone półokrągłymi łukami (tympanony półokrągłe, rzeźbione) 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ bardzo ozdobne portale wejściowe, o kształcie ostrych łuków (tympanony zakończone ostrym łukiem, bogato rzeźbione)
<ul style="list-style-type: none"> ▪ sklepienie kolebkowe 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ sklepienie krzyżowe – żebrowe
<ul style="list-style-type: none"> ▪ ściany zdobiono freskami 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ budowle ozdabiano witrażami
<ul style="list-style-type: none"> ▪ _____ 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ nad wejściem okrągły witraż w kształcie kwiatu – rozeta, podobnie jak w transepcie,
<ul style="list-style-type: none"> ▪ kapitele kolumn zdobione różnymi motywami; 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kapitele kolumn bardzo bogato zdobione

5. Szkolnictwo

a) siedem sztuk wyzwolonych:

trivium – retoryka, gramatyka, dialektyka,

quadrivium – muzyka, geometria, arytmetyka, astronomia

- szkoły klasztorne, katedralne, miejskie (przygotowanie do działalności kupieckiej)
- rozwój uniwersytetów:
  - ✓ typ paryski – Sorbona – uniwersytet teologiczny, którym kierował rektor wybierany przez profesorów
  - ✓ typ prawniczy – Bolonia – rektora wybierali spośród siebie scholarzy; po ukończeniu 7 sztuk wyzwolonych scholar (student) zdawał egzaminy i zostawał bakałarzem, a potem magistrem, wówczas mógł studiować na fakultecie medycyny, prawa lub teologii i zostawał doktorem

a) scholastyka

- metoda nauczania polegająca na dociekaniu prawdy poprzez dyskusję. Zasady scholastyki:
  - ✓ formułowanie pytania,
  - ✓ zestawiano ze sobą sprzeczne argumenty,
  - ✓ weryfikowano argumenty wykorzystując logikę i wiedzę,
  - ✓ kwestię sporną rozstrzygał nauczyciel = mistrz,
- przy zastosowaniu scholastyki udawadniano prawdy wiary wykorzystując logikę Arystotelesa,
- wprowadzała ślepe zaufanie do autorytetów – Biblii i Ojców Kościoła (pisarze kościelni z wczesnego okresu chrześcijaństwa),
- zwolennikami scholastyki byli dominikanie.

6. Filozofia średniowiecza

a) tomizm – św. Tomasz z Akwinu – oficjalna filozofia Kościoła katolickiego:

- opierał się na filozofii Arystotelesa,
- atrybutami bytu są: prawda, piękno, dobro. Zło jest brakiem dobra,
- każdy byt dąży do doskonałości, a przeznaczeniem człowieka jest poznanie najwyższego dobra,
- człowiek posiada władze poznawcze (zmysły i intelekt) oraz władze pożądcze (emocje i uczucia). Władze poznawcze są nadrzędne,
- dusza ludzka łączy się z ciałem, gdyż dzięki niemu może poznawać świat; uważał, że ma mniejszą wartość niż objawienia,

- istnieje hierarchia bytów. Człowiek znajduje się między aniołami a zwierzętami.
- wskazał 5 argumentów na istnienie Boga

b) Wilhelm z Ockham – był franciszkaninem i profesorem uniwersytecie w Oxfordzie

- był przeciwnikiem tomizmu, uważał, że nie można udowodnić ani objawień ani istnienia Boga,
- rozdzielił teologię od filozofii. uważał, że ludzki rozum nie jest w stanie analizować prawd wiary. W kwestiach religijnych człowiek winien odwołać się do nauki kościoła,
- przeciwstawił poznanie zmysłowe rozumowemu. Uważał, że nauka winna zajmować się jedynie kwestiami indywidualnymi, a nie ideami,
- uważał, że nauka może zajmować się tylko rzeczami,

7. Literatura

a) cechy literatury średniowiecznej:

- anonimowość,
- propagowanie ideałów średniowiecza (ideału rycerza, władcy, świętego),
- twórczość w języku łacińskim (nie tworzono dzieł w językach narodowych)
- księgi pisane ręcznie, przepisywane w skryptoriach,
- księgi pięknie iluminowane.

b) literaturę świecką propagowali wędrowni artyści **waganci**:

- ✓ tworzyli dzieła parodiujące i wyśmiewające otaczający świat i rządzące nim reguły,
- ✓ rozpowszechniali eposy przedstawiające wzory życia i obyczajowości rycerzy, opisywano losy władców i rycerzy,
- ✓ powstała liryka miłosna (w okresie wypraw krzyżowych) – rozpowszechniali ją trubadurzy

c) eposy rycerskie

- *Pieśń o Rolandzie*,
- *Poemat o Cydzie*,
- *Opowieść o rycerzach okrągłego stołu*,
- *Pieśń o Nibelungach*

d) kroniki:

- Gall Anonim, Wincenty Kadłubek, Janko z Czarnkowa, Jan Długosz, Thietmar

e) utwory religijne